

סוגיית השוחט בשבת

(טו-טז:)

הרב שוקי מאירסון

”תני תנא קמיה דרב: המבשל בשבת, בשוגג - יאכל, במזיד - לא יאכל, ומשתיק ליה רב.

מאי טעמא משתיק ליה? אילימא משום דסבירא ליה כרבי יהודה, ותנא תני כרבי מאיר, משום דסבירא ליה כרבי יהודה, מאן דתני כרבי מאיר משתיק ליה? ועוד, מי סבר לה כרבי יהודה? והאמר רב חנן בר אמי: כי מורי להו רב לתלמידיה - מורי להו כרבי מאיר, וכי דריש בפירקא - דריש כרבי יהודה משום עמי הארץ! וכי תימא: תנא בפירקיה תנא קמיה, אטו כולי עלמא לתנא צייתי? לאמורא צייתי!

אמר רב נחמן בר יצחק: תנא, שוחט תנא קמיה דרב: השוחט בשבת, בשוגג - יאכל, במזיד - לא יאכל, אמר ליה: מאי דעתך? כרבי מאיר, עד כאן לא קשרי רבי מאיר - אלא במבשל דראוי לכוס, אבל שוחט דאין ראוי לכוס לא.

והא מתניתין דשוחט הוא, ואמר רב הונא, דרש חייא בר רב משמיה דרב: אסורה באכילה ליומא, ונסבין חבריא למימר רבי יהודה היא, הא רבי מאיר שרי! כי שרי רבי מאיר, כגון שהיה לו חולה מבעוד יום.

אי הכי, מאי טעמא דרבי יהודה דאסר? כגון שהיה לו חולה והבריא. וכי הא דאמר רב אחא בר אדא אמר רב, ואמרי לה אמר רבי יצחק בר אדא אמר רב: השוחט לחולה בשבת - אסור לבריא, המבשל לחולה בשבת - מותר לבריא; מאי טעמא? האי ראוי לכוס, והאי אינו ראוי לכוס.

אמר רב פפא: פעמים שהשוחט מותר, כגון שהיה לו חולה מבעוד יום, מבשל אסור, כגון שקצץ לו דלעת.

אמר רב דימי מנהרדעא, הלכתא: השוחט לחולה בשבת - מותר לבריא באומצא, מ”ט? כיון דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה, כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט; המבשל

לחולה בשבת - אסור לבריא, גזירה שמא ירבה בשבילו”

(חולין טו-טז:)

נראה, שניתן להציע מספר אפשרויות בקריאת הקטע המצוטט דלעיל, ובמערכת היחסים שלו עם הסוגיה שלפניו.

קריאה ראשונה

בסוגיה הקודמת דנו בדין השוחט בשבת, ועל כך נאמרה המימרא של רב וניסינו לברר לאיזה רבי יהודה הכוונה. מסקנת הסוגיה היא, שאכן הכוונה היא לרבי יהודה דמבשל, ובכך נגמרה הסוגיה. מ-”תני תנא קמיה דרב” ואילך, מתחילה סוגיא חדשה שמשתרשרת מהסוגיא הקודמת בכך שהיא עוסקת באותה תוספתא של המבשל בשבת. הנושא שמתברר בסוגיא שלנו, הוא מוקצה (כלשון רש”י) של ”אינו ראוי לכוס”. סוגיא זו כלל לא מקרינה על הסוגיא הקודמת ועל כן יש להבין שסוגיית הגמרא שמעלה את הענין של מוקצה, לא מתייחסת כלל לשיטת רבי יהודה. אם כך יש להבין מדוע הגמרא מעמידה את רבי יהודה ב-”היה לו חולה והבריא”? הרי לרבי יהודה, אף אם לא היה לו חולה כלל - הדין הוא אותו דין? התשובה לכך היא ש”היה לו חולה והבריא”, הוא רק אוקימתא למשנה. אכן רבי יהודה סובר שלעולם השוחט בשבת בשוגג - בין אם הבהמה הוכנה מע”ש בין אם לאו, הבשר אסור עד מוצ”ש. אך על מנת למצוא מקרה שבו רבי מאיר חולק על רבי יהודה, שרבי יהודה אוסר ורבי מאיר מתיר, אנו מעמידים את המשנה ב”היה לו חולה והבריא” הפותרת את בעיית המוקצה לר”מ, ומשאירה את גזירת האיסור לר”י - שלא תבוא הנאה מעבירה בשבת.

על פי קריאה זו פסיקת רב בסוף הסוגיא אינה לשיטת רבי יהודה אלא לשיטת רבי מאיר:

”אמר רב: השוחט לחולה בשבת - אסור לבריא, המבשל לחולה בשבת - מותר לבריא; מאי טעמא? האי ראוי לכוס, והאי אינו ראוי לכוס.”

לשיטת רבי יהודה השוחט לחולה מותר לבריא מכיוון שאין לו מוקצה. ניתן להוסיף ולומר שרב דימי בסוף הסוגיא, שלכאורה מתעלם מדיני מוקצה, פוסק הלכה כרבי יהודה.

קריאה שניה

על פי קריאה זו בדומה לקריאה הקודמת, מתחילה כאן סוגיה חדשה, אך בניגוד אליה, היא משליכה

אחורה על הסוגיה הקודמת. זו הקריאה של תוספות (ד"ה "אימר"). על פי תוס', אם ר' יהודה סבר מוקצה מחמת מיאוס ק"ו שהוא פוסק מוקצה מחמת איסור. הגמרא שדוחה את הרעיון של מוקצה מחמת איסור, עושה זאת מפני שהיא מעדיפה להעמיד את המשנה כר' יהודה דמבשל. על פי הבנה זו של שיטת ר' יהודה, מובן שכאשר רב אומר את הגדר של "אינו ראוי לכוס" הוא מתכוון בין לר' יהודה ובין לר' מאיר. האוקימתא של היה חולה והבריא היא בדווקא, גם בשיטת ר' יהודה. שכן, אם לא היה לו חולה מבעוד יום, היה אסור משום מוקצה. כשרב פוסק שהשוחט לחולה בשבת אסור לבריא, הוא פוסק לכו"ע. מסתבר, שתוס' יקרא את שיטת רב דימי כמו רש"י (ד"ה הלכתא השוחט). דהיינו, רב דימי דן רק במקרה שהיה לו חולה מבעוד יום, ולא חולק על עקרון המוקצה, הנמצא בסוגיא לכו"ע. בעצם לא ניתן לעצור את הסוגיא אחרי העמדת דברי רב כר' יהודה דמבשל, מכיוון שחסרים לנו עדיין פרטים. ההעמדה היא רק העמדה לתפארת המליצה, על מנת שתתאים להשוואה ליום כיפור המופיעה במשנה. היוצא מכך הוא שהסוגיא החשובה באמת היא הסוגיא השנייה, מכיוון שהיא דנה "להלכה" ולא רק לענין אוקימתות. את הסוגיא הראשונה יש לקרוא בעיניים מסויגות, ואכן כך עושה תוס' לא רק ביחס לדין דחיה בדיים, אלא גם ביחס לדין "מוכן לאדם" (תוד"ה "אם לא היתה נבלה"). תוס' חושב שהמושג החשוב הוא מוקצה מחמת איסור והוא הרבה יותר בסיסי בכל דיון, ולכן אין שום צורך בדין מוכן לאדם.

קריאה שלישית

בקריאה זו נעשה הפוך מהקריאות הקודמות. נמשיך את הסוגיא הראשונה לתוך הסוגיא השניה. כאשר העמדנו את רב כר' יהודה דמבשל, לא הסברנו עדיין מה משמעות האיסור. על פניו נראה, וכך גם מסוגיות מקבילות, שיש כאן דין של הנאה מאיסורי שבת. יהודי לא יכול להנות מחילול שבת, ולכן יאלץ להמתין למוצ"ש. אך הגמרא רוצה להציע הסבר אחר בתוספתא, ולכן היא מביאה את ה"תני תנא קמיה דרב". ההסבר שעולה מדברי רב - "עד כאן לא קשרי ר"מ", הוא שכל הדין של "מעשה שבת", לא נובע מקנס על חילול שבת, אלא מסוג של נולד או מוקצה. ר"מ התיר מבשל מכיוון שאף לפני כן היה ראוי לכוס, אך בשוחט, שלא היה ראוי לכוס, אף הוא אסר. ר' יהודה, בניגוד לר"מ, אסר אפילו במבשל מפני שהוא

סובר, שראוי לכוס הוא אינו מספיק על מנת להגדיר את האוכל כמוכן.

במילים אחרות, בניגוד לקריאות הקודמות על פיהם הסוגיא הראשונה בנויה משלוש אוקימתות שהולכות בכיוון אחד, ואוקימתא רביעית שהולכת בכיוון אחר לחלוטין, על פי קריאה זו, ר' יהודה דמבשל ממשיך בדיוק באותו כיוון. מה שלא היה מוכן מער"ש לאכילה, הוא מחוץ לתחום (מוקצה/נולד/לא מוכן), או בניסוחו של רב נחמן בר יצחק "לא ראוי לכוס".

כאן נגמרת הסוגיא הראשונה. מכאן ואילך ממשיכה הסוגיא השניה, ונראה שהיא דוחה את ההבנה הזו, וחוזרת להבנה המקובלת של מעשה שבת.

מעניין בהקשר זה לציין לדברי החת"ס בהקדמה למסכת ביצה מהדורה תניינא. החת"ס מחלק בין שני סוגי מוקצה. האחד הוא איסור טלטול מדרבנן הקשור לכלים ולמוקצה "רגיל", והשני הקרוב לדאורייתא, הוא מוקצה שנובע מכך שדברים לא מוכנים לאכילה הנלמד מהפסוק "והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו"¹. רק מדברים שהוכנו לאכילה מותר לאכול בשבת, ומדברים שלא הוכנו אין לאכול בשבת, וממילא יאסרו אף בטלטול, ועיין שם באורך.

¹ שמות טד, ה'